

Filip Plašil

Drobnost z Dietrichsteinské účtárny – požár v Poděšíně roku 1701

Moravský zemský archiv v Brně ukrývá mezi množstvím uložených archiválií mimo jiné i často využívaný fond F 188 – Velkostatek Polná, Příbyslav a Pohled. Pozornosti badatelů dosud vcelku unikal zajisté velmi zajímavý účetní materiál velkostatku, který obsahuje doklady dokreslující život v jednotlivých městech a vesnicích na panství. Při průzkumu dochovaných účetních příloh za rok 1704¹ se podařilo nalézt list papíru, skýtající zprávu o dosud neznámém požáru v Poděšíně roku 1701.

Jedná se o prosbu poděšínských poddaných, týkající se změny navracení obilí, které si bezprostředně po požáru vypůjčili z knížecí sýpky Leopolda z Dietrichsteina. Vlastní text v originále i volném překladu zní následovně:

Durchleüchtig Hochgebohrner Reichsfürst.

Gnädigster Fürst und Herr Herr Euer Hochfürstl[iche] Gnad[e] zubehölligen, und unterthänigster Demuth zu referiren gezwungen seynd, wie daß wir vor 2 Jahren durch die Unglückseel[igkeit] Feuerbrunst umb alles kom̄en, also daß unß in Unseren scheuern nit ein Körlein Khorn und anders getrayd überblieben, sondern alles abgebrunnen, destwegen auß Euer Hochfürstl[ichen] Gnaden Getrayd Boden jedweder etwas auf Brodt von Khorn außgeliehen, und schon widerumb meisten Theil abgezahlet, und noch auf dießes 25 Metzl: Khorn schuldig sein, und in heurigen Ungerathenen Jahr nit zubezahlen haben. Wir seind noch mehr auf den fürstl Getrayd Boden 10 ½ Ms. Khorn schuldig so auß auf gelt ausgeschlagen worden zu bezahlen. Weillen wir aber daß Vermögen nit haben.

Als gelanget an Euer Hochfürstl[iche]: Gnad[e]: unser unterthänigst=fußfallendes Bitten, dieselben geruhen über unß armen Unterthanen sich zuerbarmen, und oben benente 25 Metzl: Massen wir schon übr 100 Metzl: abgezahlet, gnädigst condoniren, übrige 10 ½ Metzl: aber damit wir in Korlein abführen mögen, gnädigst anverordnen. Dießer Hochfürstl[iche]: Obrigkeitl[iche]: Gnad wir uns getröstend verbleiben.

Euer Hochfürstl[iche]: Gnad[e]:

Demüttigst[e]: gehorsambste Unterthaner.

Sambte abgebrente arme Unterthaner auß dem Dorf Podieschin

Urozený a vysokorodý říšský kníže.

Nejmilostivější kníže a pane, jsme nuceni v nejpoddanější pokoře Vaší knížecí Milost obtěžovat a vylíčit, že poté, co jsme přede dvěma roky přišli vinou nešťastného požáru zcela o vše, nezbylo nám v našem zděšení ani jediné zrno obilí a přišli jsme i o veškerou ostatní úrodu, neboť vše shořelo. Z toho důvodu vypůjčili jsme si ze sýpky Vaší knížecí Milosti něco obilí, abychom mohli alespoň upéct chléb. Větší část jsme již stačili vyrovnat, avšak dosud nám zbývá dodat 25 měřic obilí a v nynějším nepříznivém roce jsme nebyli schopni dodat ničeho. Nad to jsme ještě zavázáni zaplatit za 10 ½ měřice obilí z knížecí sýpky v penězích. Nyní jsme ale prosti všeho majetku.

Padáme Vaší Milosti k nohám a opovažujeme si předněst naši poniženou prosbu, aby se Vaše Milost nad námi ubohými poddanými slitovala, a dovolila nám, když jsme

již přes 100 měřic obilí vrátili, 10 ½ měřice namísto placení vyrovnat v naturáliích, a zbývajících 25 měřic nám milostivě prominula. Nepřestáváme se utěšovat nadějí ve Vaši knížecí vrchnostenskou Milost.

Nejponíženější poslušní poddaní Vaší knížecí Milosti,
všichni pohořelí ubozí poddaní ze vsi Poděšína.

Kníže Leopold reagoval na žádost poddaných vcelku blahosklonně:

Wen die Supplicant mit anderst als mit Körn die 10 ½ M. bezahlen kön., so solle Ihr meritum statt findte. Von denen 25 M. solle ihn die Halbschied nachgessen.

Nicolsp. 17. 7br. 1703.

Leopold Fürst v. Dietrichstein

Pokud žadatelé nemohou 10 ½ měřice vyrovnat jiným způsobem, než v obilí, budiž jim to přičteno k dobru. Z těch 25 měřic ať se jim polovina promine.

Mikulov 17. září 1703.

Leopold kníže z Dietrichsteina

Kromě přípisu nařízení knížete Leopolda obsahuje revers listiny i vepsaný příkaz vrchního hejtmana Adama Františka Marschaka adresovaný výběřcímu a důchodnímu panství, který zní v překladu následovně:

Protože žadatelé stále dluží za oněch roku 1701 vypůjčených 10 ½ měřic po 2 zl. 30 kr., celkem tedy 26 zl. 15 kr., prokázala jim knížecí Milost to dobrodiní, že mají dlužné obilí vyrovnat a navrátit zase jen v naturáliích; výběřcímu se tedy ukládá převzít od nich oněch 10 ½ měřice obilí a ve 3. kvartále je zapsat jako příjem, důchodní pak má proti tomu 26 zl. 15 kr., které byly dříve vykázány jako příjem, vykázat zase jako výdej.

Dáno na Polné dne 19. září 1704

Adam F. Marschak

Ke zřejmému nesouladu dat se domnívám, že hejtmanu Marschakovi se podařilo omylem „předběhnout“ čas o rok, neboť z data 1703 vepsaného knížetem Dietrichsteinem, vyjádření obyvatel, že požár je postihnul před dvěma roky a informace samotného Marschaka, že k vypůjčce obilí došlo roku 1701, lze s největší pravděpodobností soudit právě na rok 1701 jako čas požáru.

Pokud tedy shrneme obsah listiny, postihnul roku 1701 ves Poděšín požár, který zničil zásoby a majetek více obyvatel. Vzhledem ke skutečnosti, že obyvatelé si po přestátém ohni vypůjčili z knížecí sýpky přes 130 měřic obilí, a nemohli se tedy spolehnout na výpomoc sousedů, jednalo se patrně o požár značného rozsahu.

V dosavadním zpracování historie Poděšína v datech² se informace o uvedeném požáru nevyskytuje; budiž tedy *ex post* poděkováno svědomitému knížecímu archiváři za zachování dalšího obohacení poděšínské historie.

Poznámky:

- 1) Moravský zemský archiv v Brně, F 188 – Velkostatek Polná, Příbyslav a Pohled, kart. 561, i. č. 4500
 - 2) Dočekal, Jaroslav: *Historie v datech*, dostupné online z: Internetové stránky obce Poděšín – starý web, <http://archiv.podesin.cz/dokumenty/historie-v-datech.pdf> [cit. 7. 1. 2011]
-

V roce 2013 uplyne rovných 200 let od narození Leopoldiny rozené Filipenské, manželky dlouholetého polenského starosty a vlastence Antonína Pittnera. Právě před sto lety vzpomínala na dívčí léta své maminky Leopoldiny její dcera, spisovatelka Vlasta Pittnerová. Ve svých vzpomínkách podrobně popisuje výbavu této bohaté polenské nevěsty, se kterou vstupovala 26. listopadu 1838 do manželství. U příležitosti uvedeného výročí otiskuje redakce tuto vzpomínku Vlasty Pittnerové, zařazenou do souboru povídek Na hedvábné nitce, vydaného nakladatelstvím Romance r. 2002.

Vlasta Pittnerová

Výbava mojí maminky *(z literárního odkazu polenské rodačky)*

Bude tomu v listopadu 1913 právě sto roků, co se moje maminka narodila. V Polné ve Žďárských horách. Co dcera zámožné měšťanské rodiny, která bývala druhdy šlechtickou. Z té měšťanské, patricijské šlechty, jak kvetly ty rody ve větších i menších městech.

Ukazovala nám dětem maminka vždy ve hřbitovním kostelíčku sv. Kateřiny náhrobní, ve dlažbě zasazené desky, které označovaly hrobku paní Evy Filipenské i jejího dítko. A oltářík, který dal postavit jeden z pradědů našeho rodu, David Filipenský. Na paměť jeho stojí na vrchu oltáříku soška Davida krále s harfou v ruce. Kameny náhrobní zazděny jsou nyní na venkovské zdi kostelíka.

Moje maminka záhy osiřela, ztrativši otce. Ten ji měl tak rád, ač osiřela ještě s bratrem a jednou sestrou z mnoha dětí, že nechal do závěti psát, aby jí bratr dobře spravoval jmění a aby jí pěkně šatil.

Na otce, či jak říkala: na pantátu, se maminka mnoho nepamatovala, více na dědouška, otce své matky, či jak říkala: panímámy. Tento učil ji modlit, písničkám a denně jí česal a pletl copy. Nosil sám ještě cop a sestaravšímu oplácela vnučka Leopoldina či jak se jí říkávalo: Poldynka, tuto službu.

Maminka musela zvykat veškeré domácí práci, ač byla jednou z nejvzácnějších a nejzámožnějších panen ve městě. Vařivalo se ještě na ohništích a v kamnech v nístějích, kam se hrnce “na vozíčkách” strkaly. Až když se maminčin bratr navrátil ze světa ze zkušené, dal postavit kamna s plotnou, troubami a kamnovcem, na které se chodilo dívat celé město.

Bratr Albert Filipenský byl starší o dvacet let než moje maminka, bylť nejstarším a ona nejmladší. Studoval a měl po vůli rodičů stát se knězem. Nechtěl, necítil povolání a prosil rodiče, ať ho nenutí.

Dědoušek byl mydlářem, i pohrozil synovi, že tedy musí zůstat při řemesle. „Však až studentovi louh ruce rozežere a mozoly mu naběhnou, půjde rád ke knihám zpátky“ řeklo se v rodině. Ale strýc Albert vytrval. Vyučiv se, šel do světa na zkušenou a pobyl tam dlouho. Vrátil se až po otcově smrti. Řemeslo dlouho neprovozoval a věnoval se hospodářství.

S maminkou se měli velice rádi. Ona mu vykala, jak bylo tehdy oproti starším sourozencům ve zvyku, on jí tykal a jmenoval ji: děvče. Hospodařil dobře a mamincino věno rozmnožil. O výbavu starala se jí matka, naše babička, paní v celém městě vážená, Anna Filipenská.

Rozličných osudů dožila se moje maminka. Zakusila ztráty svých milých, zakusila ztráty jmění a ty její drahé, pilné ruce napřičiňovaly se po celý život, ty krásné modré oči se dosti naplakaly.

Chci vzpomenout u příležitosti stých jejích narozenin té její výbavy, o které mi vyprávěla, když šla jsem si svoji výbavu, nepříznavši se té dobré duši, že jsou mi ty tucty ubrousků, ručníků atd. velice lhostejnými, že netěším se z výšivek, vložek pletených a háčkovaných tak, jak jsem kvůli mamince jevit musela. Táhla mne mysl jinam, přála jsem si být učitelkou. Nesplněné toto přání, nedosažitelný sen, byly mi přítěží v trudech života.

Nade vše ráda vzpomínám na mamincino vyprávění o její výbavě. Vidím téměř vše před sebou a vypovím vše ráda i milým čtenářkám.

Když vyšla moje matka ze školy, byla dána na rok do Jihlavy „na cvik“. Jihlava byla tehdy úplně německá, vlastně poněmčilá, a maminka se německy brzy naučila, mělať již ze školy a „privátu“ jakýsi základ.

Také se v rodině, kde bydlela, učila ozdobným ručním pracím, hře na kytaru a za rok asi, navrátivši se domů, byla obdivovaná v celém příbuzenstvu

Kromě ní uměly jen tři nebo čtyři měšťanské dcerky německy. Totiž – správně německy, neb ve smíšeném okolí se již trochu němčiny zrovna ne v libozvučném dialektu jihlavském pochytilo, ať už od dívek, přijavších v městě službu či selek které do města s potravinami docházely.

Nyní nastala babičce ona velká starost s výbavou.

Selo se všady mnoho lnu. Od nejpěknějšího schovávala babička a maminka musela si na výbavu sama napříst. Pomáhala babička arci také, ale bylo by tehdy bývalo pro pannu hanbou, kdyby se byla na panímáminy ruce spoléhala.

Maminka tedy předla, motala přízi v přadena, jež v létě bílila v zahradě na trávníku v slunečních paprscích. Pak se dávalo ke tkalcům. Na plátno tenčí i hrubší, na ubrusy, ubrousky a ručníky jemné, „tažené“ i prostších vzorů, na kapesníky i grádl, na kanafas i pytlovinu. V zimě se předlo, v létě se šilo.

O jarmarcích kupována barevná „boura“ /bavlněná příze/ do kanafasů a grádlu, a nechány tyto od domácích tkalců pracovati.

Blahopřála mi maminka vždy, jaké mám ulehčení se šicím strojem, co dalo druhy šití práce, co se našila se sestrami mými na jejich výbavě.

A litovala, že nemohla nám, svým dcerám, dát výbavy tak velké, jako měla sama.

Tedy předně: tři tucty košil si ušila. A jak ušila! Vždy po šesti stejně: vyšívané kol krku a rukávků, se „šmizetkami“, kde vyšívání se střídalo s drobníčkými sámečky, k zapínání vpředu i k stahování na tkaničky, tyto vyšívané i s pletenými kraječkami nad širokou štěpovanou obrubou.

A nad dolní obrubou se dělalo, jak se tehdy říkalo, „prolamování“, proužek ozdobný, nyníější „a jour“, zajisté prazbytečná to ozdoba. V levém dolním rohu košil byla červenou bavlnkou, křížkovým stehem vyšita začáteční písmena: L. F. – merkování, jak se tomu tehdy říkalo.

Kabátků nočních měla maminka také tři tucty. Jeden ozdobný, „kamrtuchový“, s pletenými kraječkami a vyšíváním (proužky vyšívané hotovily se v ruce bez rámců), druhý teplý zimní a třetí plátěný, s červenými nebo modrými proužky.

Punčoch ovšem také tři tucty. Z domácích nití, se širokými okolky a vyplítanými jmény, na měsíčku vybílené, jež se leskly jak stříbro. Některé byly obarveny na modro, vlněné byly barvy bílé i různé jiné.

Zástěrek kuchyňských dva tucty. Arci z domácího kanafasu, drobounce „na stéblo“ proužkované. Šest červených a bílých a šest modro-červenobílých. Zástěrky byly na límci známkovány.

Kalhoty tehdy ještě – alespoň v malých městech – nebyly známy (matka jich nikdy nenesla), za to však spodniček bylo mnoho. Bílé kamrtuchové, vyšívané, s pletenými vložkami, plátěné a grádlové, vykroužkované, pak z těžkého piky, se širokými bordurami, barevné, kanafasové, kostkované a napříč proužkované, i flanelové a pak vatýrky. Tyto šily se ze starších šatů. Maminka měla tyto s vrchním potahem i hedvábným, neb nosila hedvábné šaty od čtrnácti let – dle přání dědova, v závěti projeveného, by jí bylo přáno pěkných šatů.

Povlaky na peřiny měla matka bílé grádlové, pak jiné s červenými i modrými pruhy, dále též kanafasové, červenobílé i fialově-bílé proužkované k povlékání na zimu. V polštářích byly vložky pletené i vyšívané, jakož i zoubce k zapínání. Podložky pod vložkami zhotoveny byly ze zeleného hedvábí. Cejchy k šněrování do malých dírek i do háčkovaných oček.

Prostěradla byla arcí z domácího plátna a sešívána z celé a poloviční šíře, neb taková šíře, jaká se nyní dělá, byla za mé mladosti ještě neznámá.

Ručníky sestávaly se ze dvou tuctů jemných, dvou prostších, tuctu režných pro čeládku, tuctu utěrek na talíře, tuctu na hrnce pak ještě na tyto kus plátna v celosti. Také jemnějšího plátna dostala matka ještě po kuse.

Kapesníky: tři tucty plátěných bílých, tucet větších s červenými proužky, pak dva tucty zcela jemných „nemerkových“ křížkovými stehy, ale s bíle vyšitými písmeny, což tehdy za vzácnost bylo považováno. Také se hotovily některé kol dokola vyšívané, aneb s jemnou pletenou krajkou. Ty však si panny hotovily

pouze v neděli odpoledne – jindy by taková práce byla nazvána mařením času. Nezhotovit si takové věci svědčilo zase o lenivosti panny.

Že měla matka i množství šatů, rozumělo se samo sebou. Tak např. měla: čtvery hedvábné: hnědé, modré měňavé, červené a svatební fialové. Pak ovšem vlněné a kartounové, dále v našem městě obvyklé soukenné a do kuchyně kanvasové šaty, jakož i z modře odbarveného, bíle potisknutého plátna.

Velké šátky hedvábné, vlněné lehké i těžší, šátky menší a zcela malé, bílé a černé tylové, vyšívané, gázové – co móda přinesla a co dlouho vydrželo při tehdejší jakosti látek.

Ubrusy a ubrousky: prvých měla matka tucet, druhých tři tucty. Mezi ubrusy vynikaly „tažené“, mezi kterými byl jeden dlouhý na stůl pro 24 lidí ku prostření, jeden s vetkanými talíři, sklenkami, příbory, v rohu s velikonočními beránky a korouhvičkou, který se prostíral vždy o velikonocích. Rovněž i půl tuctu ubrousků tažených, větších s červeným proučkem, do nichž se zasazovaly mísy s pečivem, jež se posílaly darem na svatby neb k šestinedělí. Rovněž zmínky zasluhují i ubrusy kávové, jakož i k dennímu prostření na stůl: přízové, rezné červené a modré.

Končím popis výbavy s ubrusy, jak matka vždy činila. Ubrusy však k ostatnímu prádlu nečítala, a sice proto, že v mnoha domech nebyly používány, ježto prostření stolu pokládalo se za cosi svátečního. I v zámožnějších domech stoly prostírány byly jen ve sváteční dny, jindy se deska stolu do běla vydrhla a po jídle vždy umyla. Kde stůl byl stále prostřen barevným ubrusem a tento k jídlu bílým byl vyměňován, platilo již za cosi vzácnějšího, anebo – za roztahy, jak se říkalo.

Tehdy bylo zvykem, že darovala nevěsta ženichovi ku svatbě košile, které sama ušila, a sice dle zámožnosti, od půl tuctu. Moje matka ušila otci darem celý tucet košil a na druhý dostala ještě stůčku plátna.

Vzpomínám i její píle, které nás hleděla navyknout pro život. Nelze mi vypsát toho všeho, co drahou duši provázelo v žití, vzpomenout květů, které ji kvetly i stínů, které ji trudily. Velké, svaté její žehnutí šlo se mnou v těžkých života bouřích, v trudných chvílích, v hodinách žalu a cítila jsem, že je mi v myslí blízko, když osud vstříc se mi pousmál, aspoň několika paprsky jasu.

Není mi popřáno, v den stého výročí jejích narozenin pokleknout na jejím hrobě a tento ověnit, ale vzpomínám vřele, vzpomínám každé chvíle, kterou jsem s ní prožila, každého slova jejího a ohledy její září mi v duši, kdy sama již překračuji práh stáří. Bud' požeňnána její památka. Mně jsi nezemřela, matko drahá, žiješ v mé paměti.

Vysvětlivky :

tucet – stará míra, značí dvanáct

kamrtuch – druh silnější bavlněné látky

grádl – pevná látka podobná damašku

šmizetka – náprsenka

Poznámky z pozůstalosti veřejného činitele Josefa Lázničky

Josef Láznička (1895–1975) byl jedním z mála obyvatel Polné, jehož celoživotním krédem bylo vyvíjet aktivity ve prospěch spoluobčanů – pro zvýšení jejich životní úrovně, pro zvelebení města...

Od svých pěti let jsem kamarádil s jeho vnukem Luborem Hajnou, kterému jsme, my kluci, říkali Borek. Ten pobýval každé prázdniny u svých prarodičů; jeden celý rok v Polné dokonce navštěvoval základní školu (1958/1959). Dodnes jsme přáteli. Nejdříve užívali Lázničkovi služební byt ve spořitelně, po roce 1960 bydleli v prvním patře domu čp. 28 na Husově náměstí. Jelikož jsem s Borkem Hajnou strávil o prázdninách spoustu volného času, znal jsem také jeho babičku a dědečka – Josefa Lázničku – z pohledu kluka vcelku dobře. Byli hodní a všechny naše klukoviny trpělivě snášeli, a to i v období deštivého počasí, kdy jsme nemohli ven a v jejich bytě si hlasitě „hráli“, často i několik hodin. O mnoho let později (po roce 1971), již v mé dospělosti, vykonával pan Láznička službu vrátného v textilním závodě Pleas, kde jsem několik let pracoval jako mechanik oděvních strojů. Při občasných setkáních jsme vedli rozhovory, tematicky různě zaměřené, často však na polenské události z nedávné historie. Nejvíce pan Láznička vzpomínal na své působení v různých funkcích, které v Polné, zejména v období tzv. první republiky, zastával. Dodnes si mnohé jeho vzpomínky vybavuji, ty podstatnější jsem si zaznamenával.

Medailon tohoto, dle mého názoru významného, polenského rodáka jsem v roce 2002 zařadil do *Biografického slovníku*.¹

*Josef Láznička – ředitel Městské spořitelny v Polné,
zasloužilý veřejný pracovník.*

Narodil se v rodině koželuha jako třetí ze sedmi dětí. Po vyučení kupcem u polenského obchodníka Antonína Dvořáka odešel na zkušenou do Kladna. V době I. světové války narukoval a byl odvelen na frontu v italských Alpách. Při výbuchu šrapnelu byl zraněn na hlavě a částečně ztratil sluch. Po válce nastoupil jako účetní do spořitelny ve Žďáru nad Sázavou a po večerech studoval. Po složení zkoušek byl jmenován správcem pobočky polenské Městské spořitelny ve Štokách. V roce 1926 se stal vedoucím úředníkem a později správcem a ředitelem Městské spořitelny v Polné. V roce 1932 se zasadil o stavbu nové moderní budovy Městské spořitelny na místě starého Hladíkova domu. Po únoru 1948 byl ze spořitelny z politických důvodů propuštěn a stal se úředníkem a jednatelem hodinářského družstva Elchron Polná. Později

v důchodu zaváděl účetnictví pro JZD ve Ždírci, Záborné a Janovicích; posledním jeho pracovištěm byl textilní závod Pleas Polná, kde byl až do své smrti nočním vrátným.

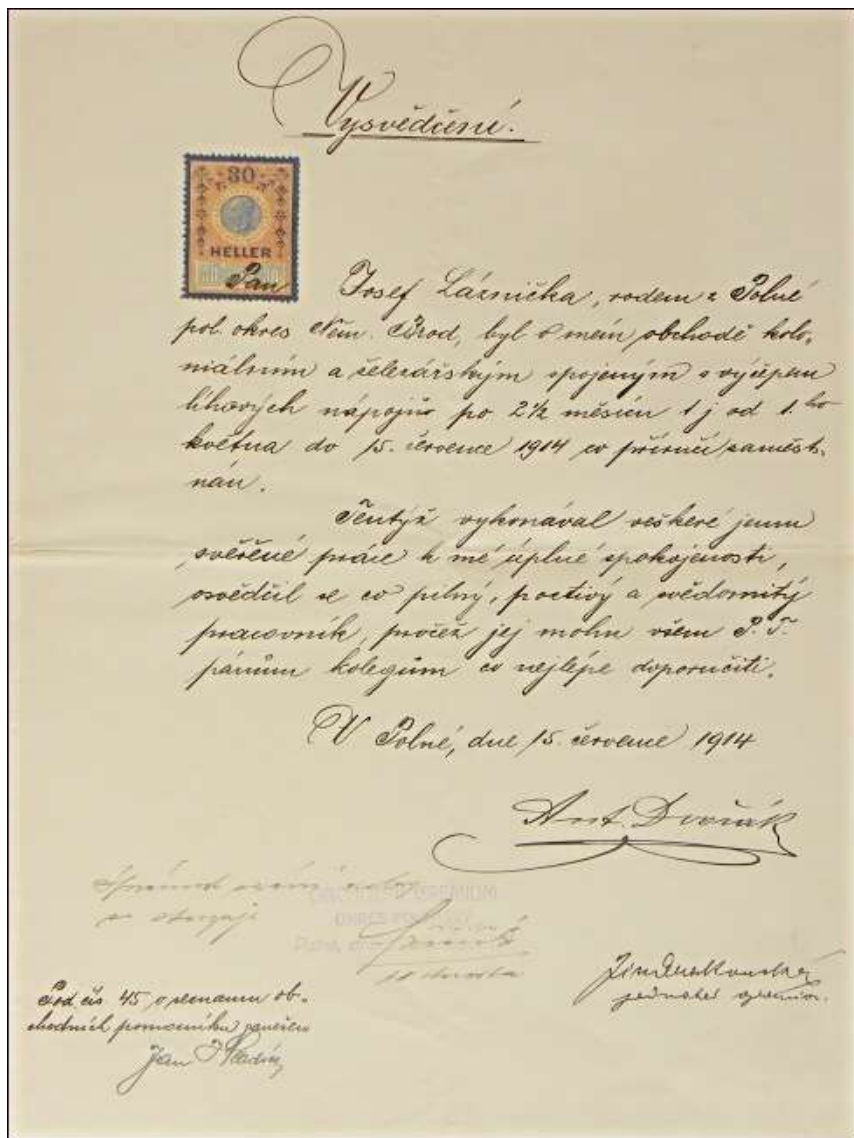

V Polné byl členem a od roku 1927 pokladníkem TJ Sokol Polná; později vykonával tuto funkci i v rámci župy. V letech 1936–1939, a po válce znovu, byl jednatelem Národohospodářského sboru Polenska. Všechně usiloval o zavedení průmyslových závodů do chudého kraje Vysočiny. To se mu po mnoha jednáních v Praze zčásti podařilo v roce 1947, když byla do Polné přemístěna textilní výroba z Varnsdorfu (dnes Pleas) a výroba hodin firmy J. Kulhavého z Prahy (později Elchro Polná); významnou akcí byla stavba mlékárny v letech 1947–1950. Po založení odboru Masarykovy letecké ligy v Polné počátkem roku 1938 vedl plachtařský výcvik na kluzáku. Příležitostně maloval; při různých výstavách bývá vystavován jeho zdařilý obraz zámeckých koníren před přestavbou na kino Sokol. Sepsal Paměti na akci pro stavbu dráhy Havlíčkův Brod – Brno přes Polnou (v rukopise). Měl ještě mnoho dalších zájmů: zahradničení (v místě polí nad městskými jatkami vybudoval překrásnou zahradu; místo je dodnes známé pod názvem „Lázničkova zahrada“), turistiku, aviatiku (absolvoval pilotní zkoušku a získal pilotní odznaky A a B), hrál na housle a cello... Byl členem a od roku 1938 místopředsedou pěveckého spolku Čestmír, v mládí hrál ochotnický divadlo. V Polné působil v loutkovém divadle, byl zakladatelem a od roku 1935 jednatelem spolku Krematoria (Spolek přátel žehu). V roce 1942 byl zvolen do Okresního školského výboru, kde několik let působil.

Manželka Marie Lázničková, roz. Choutková (1897–1969) byla dlouholetou předsedkyní odboru Červeného kříže v Polné a Spolku přátel žehu, pracovala v Péči o mládež; v roce 1945 byla vrchní zdravotní sestrou válečného lazaretu.

V roce 1987 se do Polné vrátila dcera Josefa Lázničky, Jaroslava Hajnová. Znovu tehdy do Polné často přijížděl její syn – můj přítel Borek, bytem až v Broumově. Patriotismus s tím nejkladnějším projevem k městu Polná, jímž oba oplývali, byl dle mého názoru, vypěstován v rodině pod silným vlivem Josefa Lázničky a jeho manželky Marie. Jaroslava Hajnová se již v roce 1990 stala členkou Klubu Za historickou Polnou, tedy krátce po jeho založení; po obnovení sborníku Polensko v roce 1996 přispěla na jeho stránky celou řadou hodnotných příspěvků. Před svým úmrtím v roce 2008 mně svěřila několik složek různých dokumentů z pozůstalosti svého otce – Josefa Lázničky. V těchto dokladech lze dohledat velmi pozoruhodné informace z nedávné

historie Polné, a to z různých oblastí dění. Např. třístránkový strojopis z roku 1971, který byl hlavním impulsem pro napsání tohoto příspěvku, v mnohém doplňuje údaje z minulého století zaznamenané v kronikách či porůznu publikované.

Jedno z několika vysvědčení Josefa Láznický, z roku 1914

Ze strojopisných poznámek Josefa Lázníčky z roku 1971:

Mám trochu volného času a pokouším se zachytit něco z mého polenského života. Narodil jsem se zde, v roce 1912–14 učil v obchodě Antonína Dvořáka a v roce 1921 nastoupil jako účetní a vedoucí spořitelny.

Spořitelna. Při mém nástupu měla as 1000 vkladatelů a přibližně 1.000.000 Kč vkladů. Majetek nebyl žádný, naopak cca 70.000 Kč ztrát na válečných půjčkách. Letos (1971) bude to 50 let ode dne nástupu (dne 1. září) a 20 let ode dne, kdy jsem dostal výpověď „s okamžitou platností“. Motivace: „...nejste člen strany, nemáte kontakt a nemůžete proto být vedoucím.“ Soudruh Vítek² – defraudant – potřeboval pro svoji kariéru prostor. Při mém odchodu zaměstnávala spořitelna 11 pracovníků a spravovala před měnovou reformou as 120.000.000 Kč. Pro spořitelnu bylo získáno její vlastní jmění, postavena budova na náměstí.

Pila Na Podhoře. Spořitelna koupila od majitele pily Jindřicha Procházky dům na náměstí³ a zaplatila za něj 330.000 Kč. Tyto peníze p. Procházka investoval, a tím byl dán základ k průmyslové výrobě.

Továrna na měřidla na Kateřinově – majitel Rakušan. Spořitelna zapůjčila na stavbu a provoz podniku 20.000 Kč. Po revisi musela úvěr vypovědět, a sice proto, že spořitelny neměly poskytovat úvěry pro průmysl, což náleželo do působnosti bank. Avšak podnik byl již v chodu a udržel se do doby různých reorganizací, ve které byly podniky rušeny (pivovar, který vařil přes 500 let). V budově továrny na měřidla je hodinářská škola.

Stavební družstvo. Založené p. řed. Bř. Rérychem – postavilo řadu domů na Zápeklí. Vedl jsem bezplatně účetní evidenci.⁴

Nouzové domky na Zápeklí. Při bytové nouzi kupovali postižení vagony – z nich ještě stojí domky u jatek. Navrhl jsem poskytnutí úvěrů pro tyto stavby za stejný úrok, jaký spořitelna poskytovala vkladatelům, a to bez jakýchkoli režijních přírůžek. Byly to nejmenší domky. Cena se pohybovala od 12.600 (bez sklípku) do 18.000 – za rohový s nástavbou. Domků bylo postaveno 18. Měly základní nedostatek, že páni radní neprodali dostatečně velký pozemek a dvorek je malý a jsou bez zahrádek.

Elchron – výrobní družstvo. Po zbavení funkce vedoucího ve spořitelně byl jsem vyslán, abych organizoval v rámci socializace hodinářské družstvo Jihlavského kraje. Základem byla výroba silnoproudých elektrických hodin p. Jana Kulhavého. Zaměstnávala tehdy as 28 pracovníků. Silnoproudé hodiny pro výkyvy v počtu kmitočtů, proudu a poruchy v elektrárnách se neosvědčily. S. Kulhavý dle svého patentu zavedl hodiny na kapesní baterii. Tyto byly výborné a jistě by dnes se silně kupovaly. Měnovou reformou byl odbyt ochromen a výroba se dále nerozvinula. Rovněž výroba dílenských stopek podlehla konkurenci ze Sovětského svazu, kde mohly být stopky vyráběny ve velkých sériích. Po vyčlenění z Hodinářského družstva pražského navrhl jsem nově

vytvořenému družstvu název „Elchron“. Byl do něj začleněn Logarex dříve Rakušan (správněji převedeni pracovníci zrušeného podniku na měřidla). Do budovy umístěna hodinářská škola. Provedena nástavba dílen u dobroustovské silnice,⁵ výroba rozšířena. Když jsem odcházel do důchodu, byl počet pracovníků kolem 120. Po odchodu s. Kulhavého zanikla výroba hodin, družstvo postavilo nové budovy za nádražím a změnou výrobního programu umožnilo rozšíření počtu osazenstva.

Hodinářská škola. Z potřeby hodinářských opravářů – dorostu – podařilo se u Svazu výrobních družstev za mé účasti umístění školy do Polné.

Cihelna Dobronín. Zcela opuštěná cihelna byla dávána do chodu.⁶ Byly opatřovány stroje (kulový mlýn, lis, korečkové rypadlo). Obnovení se účastnil s. Forstner, s. Landsman, z Dobronína předseda MNV s. Tříška. Byly opatřovány finanční prostředky, vedoucí, dělníci. První značnou hotovost do provozu poskytla mlékárna, která potřebovala cihly na stavbu budovy v Polné.

Mlékárna. Stavba budovy byla umožněna dodávkami cihel z dobronínské cihelny, což urychlilo dání mlékárny do provozu.⁷

Pletárna v Polné. Za dvouletky Kl. Gottwalda bylo dosaženo na ministerstvu průmyslu přemístění fy Richter a Eger a Schnitzer a spol. z Varnsdorfu. Stroje byly umístěny v dílnách býv. truhlárny Večeřovy, strojnictví Arona, v Lidovém domě. Později postavena budova za nádražím a v rámci podniku Pleas specializována výroba na konfekci.

Silnice ku hřbitovu. Na můj návrh koupila spořitelna domek vedle Kaplanky od sl. Pokorné za Kč 16.000 a darovala jej městu, aby mohla být rozšířena silnice. Nájemné z domku dávalo obci příjem cca 200 Kč ročně a zboření bylo oddalováno. Až po okupaci došlo ku zboření a vytvoření pohodlného vjezdu na náměstí.

Pomník padlým z I. světové války. Z podnětu učitele p. Grafnetra postavený pomník byl na neupravené prostoře náměstí s „kočičáky“.⁸ Náměstí celé bylo vydlážděno zásluhou p. Zacharníka, tehdejšího starosty města a park kolem pomníku z přičinění p. Hlaváče, tehdy vedoucího hospodářského družstva. Návrh na ochranné zábradlí jsem vypracoval sám a provedl je p. Aron.

Dráha Plzeň – Brno. Dle informací od ing. Karla Sázauského (t. č. v USA) měla být na návrh Ministerstva národní obrany postavena dráha Havlíčkův Brod – Polná – Velké Meziříčí – Brno. Ministerstvo železnic však na nátlak ing. Jaromíra Nečase – ministra sociální péče – spolu s ministrem železnic J. Bechyněm prosazovalo rekonstrukci dosavadní dráhy na Žďár – Nové Město. To se jim podařilo, ježto ministr Zádina a s ním Agrární strana potřebovali souhlas členů vlády strany sociálně demokratické pro zavedení obilního monopolu. Když oddělením sudetského území ztratila dráha strategický význam, byla již rozestavěná

dráha vedena od Žďáru přímo na Tišnov. Akcím pro stavbu dráhy na Polnou bylo vynaloženo mnoho času a finančních obětí a mohu jako tehdejší jednatel akčního výboru prohlásit, že nebyla opomínuta ani jediná možnost, jak dráhu pro Polnou získat. Proti mocenským ulivům politickým byli jsme bezmocní. Jedině V. Meziříčí se podařilo získat spoj na Křižanov. Akce se zúčastnili z V. Meziříčí hoteliér Mottl, starosta Neuman, za Polnou mimo mne starosta Zacharník a ing. Sázauský. Zůstala mi v paměti jen poznámka ing. Fialy z ministerstva železnic, že očekával v kraji vyvolání vzpoury. Politické strany však neprojevíly, žádná, o akci zájem.

Obchodní akademie. Za okupace musely být z Jihlavy vystěhovány české školy střední. Mezi jinými obchodní akademie. Městský výbor s porozuměním učitelského sboru poskytl umístění pro tuto školu. O školu se ucházelo město Pelhřimov a po roce, kdy škola byla v Polné, tam byla přemístěna. Byl jsem osobně s ing. Sázauským na Oberlandrátu v Jihlavě a žádali jsme, aby škola byla v Polné ponechána alespoň jeden rok. Oberlandrát Fichtner se nás tázal proč jeden rok; a protože vycítil, že předpokládáme do té doby konec okupace, nás odmítl s poukazem na příslušnost protektorátních úřadů.

Lidová škola. Byly zřizovány zemědělské školy lidové. Byl jsem s ing. V. Kosíkem na ministerstvu zemědělství a po osobním jednání byla nám škola povolena.⁹

Mateřská škola. V Polné mateřská škola nebyla. Za první republiky byly zřizovány v obcích národnostně smíšených. Ministerstvo školství se však uvolilo hradit náklady učitelky, avšak ostatní náklady muselo město hradit samo. Tak vznikla za prvního příspěvku tehdejšího starosty Volence Kč 500,- první třída mateřské školy s učitelkou sl. R. Varhánkovou.

Ústav pro přestárlé. Zemský národní výbor po několika intervencích, mých a předsedy s. Forstnera (jednáno s ref. S. Bidlovou) povolil prostředky na zřízení ústavu.⁹

Činžovní domy za Barborou. Projekt na 3 první činžáky vypracoval ing. Sixta z Prahy. Stavby byly povoleny po mých intervencích spolu se s. Forstnerem na zemském NV a ministerstvu sociální péče.

Výškopisný plán města. Zařídil jsem provedení výškopisného plánu (mapy) města. Provedl ing. Otakar Vališ z Pardubic.

Regulační plán města. Vypracoval jej ing. Sixta z Prahy-Nuslí. Bohužel MNV se jím od počátku neřídil a nyní již nemá význam. Zastavovací plány jsou nové.

Stavba budovy pro poštu. Na zahradě restaurace Zlatá hvězda na Varhánkově ulici měla být postavena budova pošty. Doporučila senátorka Plamínková a souhlasilo řed. pošt v Pardubicích. P. Křepela měl odstoupit as o 1 m jeho stodoly. Snad z toho důvodu ze stavby sešlo.

Stavba kina. Na té jsem měl účast jako pokladník Sokola. Licenci kina koupil Sokol od Městského úřadu, který na provozu prodělával. Stavbu v zámku navrhl a provedl ing. Karel Sázauský. Bohužel se mi nepodařilo přesvědčit tehdejší výbor Sokola a hlavně řed. Břet. Rérycha a řed. Novotného o účelnosti koupě přilehlého objektu – nyníšších dílen Komunálního podniku a obytného domu p. Kaplana. Tehdejší cena požadovaná měšťanským pivovarem činila pouhých 16.000 Kč a byla by ještě i snížena. Dnes kino zápasí o místo.

Cvičiště v zámku. Budovy obdržela tělocvičná jednota Sokol darem od manželů Pojmannových, kteří je koupili z panství Khevenhüllerové-Festeticzové. Jednota vlastními silami a obětavostí členů upravila ze zahrady cvičiště s vybetonovaným hledištěm.

Účelem tohoto příspěvku je rovněž prostřednictvím výše uvedených poznámek doplnit životopisné údaje Josefa Lázničky z *Biografického slovníku*, do nichž jsem čerpal převážně z vlastních celoživotních poznámek a informací, poskytnutých Jaroslavou Hajnovou nebo zaznamenaných samotným Josefem Lázničkou.

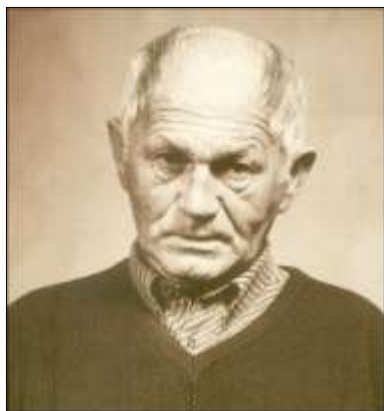
Dle Jaroslavy Hajnové nejsou v Lázničkově strojopisu uvedeny všechny významné akce, na nichž má Josef Láznička zásluhu, při jejichž realizaci se osobně angažoval. S určitostí můžeme tvrdit, že jeho dlouhodobé iniciativy zanechaly v Polné velmi výraznou stopu.

Poznámky:

1. Prchal, Jan: *Biografický slovník Polenska*. Polná: Nakladatelství Linda 2002, s. 88–89.
2. Jindřich Vítek, zastával funkci vedoucího Městské spořitelny v Polné po Josefu Lázničkovi. Později byl trestně stíhán pro defraudaci – zpronevěru.
3. Dům byl počátkem století v majetku obchodníka Antonína Dvořáka, poté v domě působila firma Hladík. Po jeho demolici byla na místě postavena budova spořitelny.
4. V polovině dvacátých let usilovala o výstavbu domků v Polné tři stavební družstva.
5. Dříve obuvnická dílna firmy Spinar, řadu let sídlo Komunálních služeb, nyní Autoopravna Seknička.
6. Dříve Kernova cihelna; znovu zprovozněna v letech 1946 a 1947.
7. Stavba mlékárna byla realizována v roce 1947.
8. „Kočičáky“ – zlidovělý výraz pro valounovou dlažbu, v současnosti zčásti zachovalou např. na Husově náměstí u kašny s hastrmanem.
9. Střední zemědělské učiliště (škola – třídy, kabinet a kanceláře) bylo po roce 1950 umístěno do budovy býv. Hospodářské školy v Polné, v ulici Palackého na Horním městě, internát do budovy býv. Varhánkova ústavu.
10. Ústav pro přestárlé využíval prostory jednopatrové budovy u hřbitova sv. Barbory.

Bohumil Hrabal a Polná

Polná – genius loci, jak o ní trefně napsal historik Dušan Cendelín, byla až do 18. století křižovatkou důležitých dálkových komunikací; je místem v srdci Vysočiny, které poznamenalo českou historii; je městem, kde se narodila, nebo nějaký čas žila, řada významných a vynikajících osobností. Vedle nejznámější a nejuznávanější české spisovatelky Boženy Němcové, která v Polné žila v letech 1840 až 1842, to byl další z velíků české literatury – nepřekladanější český spisovatel Bohumil Hrabal. V roce 2014 uplyne 100 let od jeho narození. Nadchází tedy příležitost si jeho život a dílo připomenout.

„Tady stojím, čelo mám korunované deseti vráskami, tady stojím jako starý bernardýn a dívám se do velké dálky až do svého dětství...“, sděluje pozorným kolemjdoucím Bohumil Hrabal v nadživotní velikosti, ztvárněný akademickou malířkou Tatianou Svatošovou, z betonové opěrné zdi u stanice pražského metra Palmovka. Jsme v místech, kde stával dům v libeňské ulici Na Hrázi čp. 326/24, v místech, kde spisovatel Hrabal prožil jedny z nejkrásnějších let svého života 1950–1973, v místech, kde vznikly jeho *Perličky na dně*, *Pábitelé*, *Morytáty*

a legendy, dnes už klasická díla. Vznikly tu také *Ostře sledované vlaky* a *Taneční hodiny pro starší a pokročilé*.

Zde se Bohumil Hrabal setkával se svými přáteli Vladimírem Boudníkem, Karlem Maryskem, Egonem Bondym, Vladislavem Merhautem, ale i s libeňskými bědňáky. Na rozměrné betonové ploše vzdala malířka Poctu Hrabalovi v jeho ulici Na Hrázi Věčnosti zobrazením toho, co bylo Velkému Pábiteli blízké – atomovou šrajbmašinou značky PERKEO, hřbety knih oblíbených autorů, jeho kočenkami i reklamními cedulemi z dob první republiky, jimiž si zdoboval příbytek. Na opěrných pilířích jsou vybrané texty z autorova díla.

Bytostnou součástí spisovatelova dětství, do kterého se dívá z libeňské ulice Na Hrázi, jsou brněnské Židenice, kde se narodil, a městečko na Českomoravské vysočině – Polná.

„Vlastně tahle Libeň, ta ulice Na Hrázi Věčnosti, Perucák s bědňáky tam na Žertvách, tady můj manžel našel svůj pravý domov, na který se zvolna připravoval tam v hlubině času jako děčko v Polné, vždycky doprasené

a vždycky v červeném kabátku s mosaznými knoflíky a kloboukem s kohoutím peřím...“; vkládá větu do úst své ženě Pipsi v Odstřižkách a postřižinách, kterou si přečteme v jeho díle pod názvem Kdo jsem.

Hrabal potvrzuje slova Karla Čapka, klasika české literatury, že: *„Rodný kraj je kraj dětství, kraj prvních a proto nejlepších dojmů, objevů a poznatků. Člověk se tam nemusí vracet, protože tam vlastně nepřestal žít, ať se stane cokoli. Rodný kraj je jako rodný jazyk; i kdyby někdo mluvil nebo psal cizím jazykem, nepřestane myslet a snít jazykem svého dětství. To není vliv, nýbrž něco původnějšího a silnějšího: to je kus vlastní duše a osobnosti.“*

Hrabalovým rodným krajem a krajem jeho dětství je Brno, rodné Židnice, kam se později o prázdninách vracel k babičce a mezi židenické kluky do Balbínovy ulice. Krajem dětství se mu ve třech letech stala Polná a konečně od jeho šesti let vystřídala židenické a polenské kopce polabská nížina a město Nymburk.

Zvláštním „krajem“ Bohouškova dětství byly pivovary, v nichž s rodiči bydlel. Již v menším polenském, a později v nymburském, pivovare do své dětské duše intenzivně ukládal všechny ty dojmy z lidiček pohybujících se v pivovarech.

Jako čtenář Hrabalova díla se občas vracím s malým Bohouškem do polenského pivovaru. To pak spolu pobíháme po pivovarských dvorech, prolézáme hluboké sklepy, utíkáme z domova pivovarskou uličkou na velkánský polenský rynek s kostelem a vysokánskou věží. Dětství prožité v těchto místech má pro nás oba mnoho společného. Bohoušek zde prožíval konec první světové války a nezapomenutelný vznik samostatné Československé republiky, já jsem se v poločase jejího trvání v polenském pivovare narodil a prožil zde stejně barevné a krásné dětství. Na rozdíl od Bohouška ale i smutný konec naší státní samostatnosti a při stěhování z pivovaru vypuknutí druhé světové války.

Právovárečný měšťanský pivovar měl nepochybně pro každého kluka svého genia loci. Ve vyhřáté varně, ve spilce či tajemných sklepeních s ohromnými dřevěnými káděmi a ležáckými sudy, ve „flaškárně“, kde se pivem plnily a zátkovaly láhve. Voda stříkala a mokro bylo na „vašhause“, kde pivovarští vymývali prázdné sudy od piva. Mráz šel po zádech v lednici, kde byly vyrovnány ohromné kusy ledu z polenského rybníku Peklo. A ta vůně, když byla várka, když se vařilo pivo. Voněl nejen pivovarský dvůr, ale v Polné i celé město. Nezapomenutelné kouzlo měla i pivovarská šalanda a zkazky ubytovaných sladovníků. Šalandy bývaly v každém pivovaru, poskytovaly vandrujícím sladovníkům, putujícím od pivovaru k pivovaru, mnohdy jen s plechovým hrníčkem a zelenou dekou, lože a střechu nad hlavou. Podle nepsaného zákona si chodili k paní sládkové či

spřávcové pro stravu, mnozí bývali během jejich krátkého pobytu zváni i ke stolu. Na pivovarském dvoře stávaly koňské potahy zapřahané do valníků pro přepravu sudového piva i dubových beden s pivními láhvemi. Bohoušek zde měl i svého oblíbeného a svérázného kočího Močubu. Čas od času se dřevěné sudy požahovaly horkou smolou. To byla pro každého pivovarského kluka událost a také jedinečná příležitost teplou smolou nenávrtně si zničit obleček, který pak zpravidla končival v pivovarské kotelně.

Menších i docela malých pivovarů byly v českých zemích desítky. Byly chloubou každého města a městečka, kláštera nebo panství a, na rozdíl proti dnešním počítačím řízeným kolosům vyrábějícím statisíce hektolitřů piva ročně, měly své neopakovatelné kouzlo. Várka v malém pivovaru, to byl obřad. Ochutnávala se mladinka, hodnotila se barva piva před

vypouštěním z kotle na chladicí štoky. Pečlivě se sledoval kvasný proces – kroužky – v dřevěných kádích. Láhve se zátkovaly ručně, na rozdíl od dnešních plnění pracujících s kadení rychlopalných zbraní.

A konkurence byla i tehdy značná. O hostince se vedl boj kvalitou piva. Některé pivovary měly v majetku i hospodu. Součástí měšťanského pivovaru v Polné byla restaurace U Slovana, svého času středisko kultury v Polné, a hostinec v Brtnici u Jihlavy. Vlastníci pivovaru byli blízko, nebyli anonymní. V Polné to byli právováreční měšťané – majitelé domů s právem várečným. Měli zájem na prosperitě pivovaru, neboť jim přinášel dividendy. Vedoucí pracovníci pivovaru – sládcí, účetní, správci – byli na vlastních závislích. Měli byt a deputátní výhody, pivo, uhlí a elektřinu, a také možnost chovat domácí zvířata. *(Naboře polenský měšťanský pivovar)*

V takových pivovarech, které se sobě podobaly jako vejce vejci, prožíval své dětství i Bohumil Hrabal. V *Postřizínách* o tom napsal: „*Tento text je kronikou o mé matce, mém otci a mém strýci. Dokud byli ještě ve světě jevů, drželi mi klapky psacího stroje tak pevně, že jsem neměl důvod, abych zaznamenal poetičnost jejich životů. Dnes už mi nikdo ruku nedrží, a já s údivem zjistím, že jsem spíše stár než mlád, že jsem tedy v nebezpečí z prodlení, a že to mohu být jediný jen a jen já, kdo může podat zprávu o pivovaru a městečku, ve kterém se zastavil čas...*“

Rod Hrabalů měl k pivovarnictví blízko a jméno Hrabal nebylo neznámé ani ve dvou polenských pivovarech. V letech 1869–1876 najdeme v seznamu sládků měšťanského pivovaru jméno František Hrabal. Ten v této době působil i jako podstarší v panském pivovaru. Přestože až do počátku 20. století sváděly oba pivovary boj o hostince, v nichž se čepovalo výhradně jen panské, nebo měšťanské pivo, byli várečani po odchodu sládků Františka Chvalovského z Polné zřejmě nuceni pověřit funkcí sládků odborníka – podstaršího z konkurenčního panského pivovaru. Otec Františka Hrabala, rovněž František, pocházel z Konice u Litovle a byl vandrujícím sladovníkem.

František Hrabal, nevlastní otec Bohumila Hrabala, přišel do Polné v roce 1914. Jeho strýc František Janků vlastnil v Polné dům čp. 59 s právem várečným v Třebízského ulici. Janků byl právovárečným měšťanem a po určitou dobu úřadujícím místopředsedou Právovárečného měšťanského pivovaru. Kromě toho obchodoval se smíšeným, železářským a košíkářským zbožím. Navíc po svém otci provozoval ještě trafikou. Vlastnil výčep lihovin a později svou obchodní činnost rozšířil o výrobu sodovek a limonád v západním traktu Měšťanského pivovaru. František Hrabal nastoupil u svého strýce v Polné jako příručí

v obchodě a v roce 1915 získal místo účetního měšťanského pivovaru, což dokládají jím podepsované stvrzenky z této doby. Současně zastával i funkci pivního kontrolora.

Sepětí s pivovarnictvím bylo Hrabalovu rodu vskutku blízké. Také malý Bohumil se chtěl stát ve svém mládí sladovníkem. Při návštěvě Velké Británie v roce 1990 na jednu z otázek Jana Čulíka ve skotském Glasgow odpověděl: „...já jsem vždycky inklinoval k dělnické třídě, protože jsem z pivovaru, to bylo moje už od dětství, dokonce jsem se chtěl vyučit sladovníctví, mě to ohromovalo, co se děje na humnech a jak se otáčí ječmen, ta práce s tím nesmrtelným obilím, to je Joyceův výraz, věčnost vznikla jako nesmrtelné obilí...“¹⁾ Naštěstí pro literaturu se sladovníkem nestal a prošel mnoha jinými povoláními, která poznamenala jeho tvorbu.

Koncem roku 1915 nastoupila jako pomocná účetní v polenském Měšťanském pivovaru svobodná matka Marie Kiliánová z Brna – Židenic. Nevíme, zda jí místo opatřil František Janků na přímluvu Františka Hrabala.

Syn Marie Kiliánové – Bohumil František Kilián – byl až do tří let u prarodičů v Balbínově ulici čp. 47 v Židenicích. V jeho křestním listě je jako kmotr uveden František Hrabal, obchodník v Brně. Je tedy pravděpodobné, že František Hrabal, řečený Francin a Marie Kiliánová, známá jako Maryška, se znali již před svým příchodem do Polné.

úřadě v Zábrdovicích u Brna.³⁾ *(Na snímku Bohumil Hrabal s maminkou v roce 1919, kdy se stěhovali z Polné do Nymburku)*

Novomanželé se po svatbě nastěhovali i s malým Bohumilem do místnůstky v domě vářečana, pekaře a místního varhaníka Antonína Marase v Poděbradově ulici čp. 80. Zde se jim 25. září 1917 narodil syn Břetislav Josef Hrabal. Koncem roku 1917 získala Hrabalova rodina služební byt v prostorách Měšťanského pivovaru proti obecné a měšťanské chlapecké škole v Komenského ulici. Na tento deputátní byt se již dobře pamatoval budoucí spisovatel a ve svých vzpomínkách se k němu často vracel. Kvalitnější byt sládka, kterým v té době byl Josef Barborka a od roku 1918 Václav Hörbinger, se nacházel v západní části pivovaru a sousedil s Viktorinovou ulicí.

Bohumil Hrabal byl v polenském pivovaru osamělým dítětem. Bratr Břetislav byl miminko a s autorem tohoto vzpomínání přistál čáp na pivovarském komínu mnohem, mnohem později. Možná, že po malém Bohumilovi zdědil hromadu písku u pivovarských vrat ve stínu voničího šeríku.

Mladí manželé Hrabalovi se po krátkém pobytu ve městě aktivně zapojili do kulturního dění v Polné a stali se členy divadelního spolku Jiří Poděbradský s velkou tradicí. Zajímavé je, že město si, vzdor katastrofám,

kteří ho postihly, udrželo významné postavení kulturního centra regionu. Polná si svou vážnost získala zejména v době národního obrození.

Významnou polenskou osobností v době národního obrození byl kupec a později starosta města Antonín Pittner /1814–1897/. Ten udržoval přátelské styky s Karlem Havlíčkem Borovským, F. L. Riegrem, Josefem Kajetánem Tylem a Boženou Němcovou, která v Polné žila. Již tehdy měl mezi četnými spolky v Polné významné postavení Spolek divadelních ochotníků /od roku 1887 pod názvem Jiří Poděbradský/. Pittner byl, coby ochotník, velmi činný a po celý svůj život činnost spolku všemožně podpořoval.

Divadlo se v Polné hrálo již od roku 1798 a od roku 1806 česky. V období I. světové války, tedy v době pobytu Hrabalových v Polné, povzbuzovali členové spolku Jiří Poděbradský sebevědomí místních obyvatel. Přes různá úřední omezování své činnosti spolek vystupoval na různých merendách, výročních schůzích a při slavnostních setkáních. Většinu souboru tvořili vlastníci pivovaru. Náruživý herec a režisér, obchodník František Kracík, byl v letech 1914–1920 předsedou představenstva právovárečných měšťanů. Pohledná Maryška Hrabalová se díky svému talentu a pílí brzy stala hvězdou divadelního souboru. Již na počátku své ochotnické činnosti dostávala v Polné větší role. Divadelními patrony jí byli zkušený protagonisté souboru manželé Zapletalovi, František Kracík a vlastenecký kněz P. Emilián Kašpar. Členové souboru, kteří divadlem žili, se scházeli i v letech 1916 a 1917, tedy v době nejcitelnějších úředních zákazů a omezování. V posledním roce války však nastalo v kulturním dění přece jen všeobecné uvolnění a oživení. Ochotníci nastudovali v průběhu roku 1918 sedm divadelních her a sehráli deset představení.

Bohémský způsob života Maryšky nebyl proti mysli partě lidí okolo ochotnického divadla. Nepochybně do maloměstské „zapšklosti“ přinesla otevřenější názor na život a na svět. Společně s Francinem se stali stálými členy souboru a po určité době v Polné pohostinsky vystupovali i po odchodu do Nymburku. V úspěšné kariéře ochotnické herečky Maryška Hrabalová pokračovala i v Nymburku, kde jí přátelé, podle známé herečky meziválečné éry, neřekli jinak, než „nymburská Andula Sedláčková“.

V historii polenského ochotnického divadla má Marie Hrabalová trvalé místo. Dokládají to zápisy v kronice polenských ochotníků i na stránkách *Pamětní knihy města Polné* z období 1914–1934. Snad nejvýstižněji charakterizoval její vztah k divadlu básník Karel Marysko, cellista Národního divadla v Praze a celoživotní přítel Bohumila Hrabala: „...to, co budu psát, mělo, myslím, podstatný vliv na utváření Hrabala, i když se jednalo o vliv neuvědomělý. Jeho matka, již věnoval také své nezapomenutelné stránky ve svém díle, byla věru úžasná žena. On má mnoho z ní. Nesmírně nadaná, inteligentní, měla tu smůlu, že neutekla k nějaké divadelní

*společnosti. Byla by se vypracovala k protagonistům Národního divadla, ano, zcela jistě. Paní Hrabalová byla vzor těch žen, o jakých snili naši dědové v minulém století.*⁴⁾

Významnou událostí i v Polné se staly oslavy 50. výročí založení národního divadla v Praze. Místní spolky je uskutečnily pod patronací slavné městské rady v Polné ve dnech 16., 20. a 26. května 1918 v sále pivovarské restaurace domu U Slovana. Divadelní spolek Jiří Poděbradský sehrál Jiráskovu *Vojnarku* za režie vlasteneckého kněze P. Emiliána Kašpara. Při oslavách vystoupil poprvé v životě na prkna, která znamenají svět, čtyřletý Bohoušek Hrabal v roli Jeníka, pětiletého syna Madleny Vojnarové. Muzikanta Brožka si s ním zahrál jeho otčím František Hrabal. Kdo z diváků tehdy tušil, že to řvoucí děcko na scéně je budoucí spisovatel. V rozhovoru s Václavem Fišarem a Janem Prchalem v dubnu roku 1996 v Kersku na své divadelní vystoupení Bohumil Hrabal vzpomíná: „...hrál jsem tam nějaké děcko, a vím, že jsem řval.“

Z Polné do Nymburku se Hrabalova rodina stěhovala uprostřed léta 1919. Francin přijal nabídku na místo správce nymburského pivovaru; byl to služební postup, který pro rodinu znamenal výrazné finanční přilepšení. Přesné datum stěhování z Polné se náhodně podařilo zjistit v roce 1997. Tehdy polenského vydavatele Jana Prchala, sběratele informací o pobytu Hrabalových v Polné, upozornila vedoucí polenské pobočky Muzea Vysočiny Marta Vomelová na dopis odeslaný z Nymburku polenským ochotníkům. Je odeslán z Nymburku 6. srpna 1919 a adresován „Slavnému Ochotnickému spolku Jiří Poděbradský“. „*Mnoho a mnoho srdečných pozdravů a vzpomínek z našeho nového působiště...*“, píše úvodem manželé Hrabalovi. Tato skutečnost nebyla známa ani Bohumilu Hrabalovi, který za rok stěhování z Polné do Nymburku pokládal rok 1920. Správnost data potvrzuje údaj Břetislava Rérycha v publikaci o historii vaření piva *Právová-rečné měšťanstvo v Polné*, kde uvádí působení účetního Hrabala v Měšťanském pivovaru jen do roku 1919.⁵⁾

Vztahy Hrabalových k ochotnickému divadlu v Polné však odchodem do Nymburku neskončily. V roce 1924 hostovala Marie Hrabalová v Polné v *Gejíru* od J. Scheinpflugové, o rok později při soutěži ochotnických spolků v Jihlavě přiznalo obecnstvo hlasováním I. cenu polenským. „*Zásluhu na tom měla paní Hrabalová*“, zaznamenal kronikář. Ještě v roce 1929 hráli nymburští ochotníci v Polné hru *Souboj lásky*, v níž Hrabalovi účinkovali.

Do polenského pivovaru přivezli Bohumila Františka Kiliána od jeho milované babičky z brněnských Židenic. V Polné mu dává 26. prosince 1917 písemným prohlášením své příjmení František Hrabal. Tuto skutečnost však bere na vědomí Zemská politická správa v Praze výnosem č. 1 B 495/26425 až dne 25. února roku 1920, podle kterého Bohumilu Františ-

kovi Kiliánovi přísluší nadále jméno Hrabal. Byrokracie bývalého Rakousko-Uherska, pokud šlo o vyřizování záležitostí někdejších občanů mocnářství, úspěšně pokračovala nerušeným „tempem“ i v novém státě na mapě poválečné Evropy – Československu.

Pro životní osudy spisovatele je až příznačné, že příjmení Hrabal vzaly orgány státní správy na vědomí v den, který se téměř o tři desítky let později stal „vítězným únorem“ pro režim, kterému pak autorova tvorba působila třicet let nemalé starosti.

Bohumil Hrabal si již jako dítě svého nového otce oblíbil. Jako spisovatel a především člověk si svého otčíma, známého z jeho díla jako Francina, nesmírně vážil. S vlastním, jak říkal, tělesným otcem, rakouským důstojníkem Bohumilem Blechou se nikdy nesešel. Avšak o možném setkání s ním, které se však nakonec při jeho návštěvě Brna neuskutečnilo, seznamuje čtenáře ve třetím a závěrečném díle trilogie – *Svatby v domě*, *Vita nuova* a *Proluky*. I v tomto textu zůstává vypravěčkou autorova žena Pipsi, když podává zprávu o svém klenotu, jak pojmenovává svého muže.

V době, kdy malý Bohumil přišel do Polné, probíhaly na frontách I. světové války kruté boje. Do města přicházely první zprávy o obětech z řad místních občanů. Obyvatelé města sváděli nelehký boj o holou existenci, byl nedostatek potravin i běžných denních potřeb. Ženy, starší lidé a děti nahrazovali chybějící mužskou sílu v živnostech a zemědělství. Válka nepříznivě zasáhla i do úspěšného předválečného rozvoje obou polenských pivovarů. K tomu poznamenal Břetislav Rérych: *„Byla omezena výroba piva. Lidé, v pivovarech zaměstnaní, byli povoláváni, jeden za druhým, na vojnu. Není uhlí, není směly a sladu přidělili z Vídně jen 28 q, probíhá rekvizice vzácnějších kovů, mosazi, mědi, sebrali kotel!“*

I v dobách válečných platilo ono známé rčení „Kde se pivo vaří, tam se dobře daří...“, a tak ani na malého Hrabala nedoléhal nedostatek životních potřeb, jako na jeho vrstevníky, o něž v této těžké době pečoval i jeho otčíma.

Na začátku roku 1918 byla obec nucena zřídit válečnou kuchyni pro nejpotřebnější. Ta byla umístěna do přízemních místností na Kaplance, kde bylo v té době umístěno muzeum. Předsedou komise pro válečnou kuchyni byl podnikatel Václav Pojmann, jednatelem učitel Břetislav Rérych a účetním František Hrabal. A protože byli všichni také členy muzejního spolku, sledovali při této válečné činnosti i potřeby muzea.

Ke svému válečnému pobytu v Polné se Bohumil Hrabal vyjádřil: *„Narodil jsem se na počátku první světové války, ale řízením osudu procházely fronty daleko od městečka, kde jsem bydlel se svými rodiči v Polné na Českomoravské vysočině. A tak jsem válku poznal jako dítě jen ve formě front na chleba a mouku, bídy a sklíčenosti.“*⁶⁾

Na válečné obtíže se zásobováním polenských občanů Hrabal vzpomíná: „*Pamatuji se na sbory těch ženských ve vlnících, které čekaly na chleba; lístky vydával tatínek, pamatuji ty ženské, ale nepamatuji si obličej tatínka. Chtěl jsem utěšit ty ženské, které stály a hovořily a lekaly se, jaký bude chleba? Pamatuji si, že jsem jim řekl, abych je potěšil a obveselil: Já to vím, ty chudý dostanou ten kukuřičný a ti bohatí dostanou ten bílý. A heč, my máme pod postelí bednu cukru...*“⁷⁾

Bedna cukru prošla tehdy jeho rodičům bez následků. Hůře to dopadlo s naší bednou cukru o dvě desítky let později. Německé gestapo obrátilo náš byt z iniciativy neznámé osoby naruby, na čas sebralo tatínka a natrvalo cukr. To jsme již bydleli ve vlastním domě v Poděbradově ulici v sousedství původního bydliště Hrabalových.

Kromě funkce účetního pivovaru a pivního kontrolora zastával Hrabalův otcím v posledních letech války funkci za obecního účetního, povoláního na vojnu. Vydával také lístky na mouku a chléb. V pivovaru nebylo v té době již o čem účtovat, když výstav piva poklesl z předválečných 6565 hl v roce 1913 na státem povolených 908 hl v posledním roce války. Na životní úroveň v dětství si však Bohumil Hrabal nikdy nestěžoval.

„...a potom Polná a Nymburk, vždycky v pivováře, a jak víte, kde se pivo vaří, tam se dobře daří... tedy jsem nikdy nevěděl a sám na sobě neseznal, co to je chudoba nebo bída... tedy byl jsem neustále obklopen přírodou, vůní, pracujícími lidmi a hlavně babičkou, ke které jsem měl a mám sa-
krální vztah...“⁸⁾

pokračování příště

Poznámky

1) *Rozhovor ve Skotsku*. Sebrané spisy Bohumila Hrabala, sv. 17. Pražská imaginace: Praha 1996, s. 247; *Růžový kavalír*. Sebrané spisy Bohumila Hrabala, sv. 13. Pražská imaginace: Praha 1995, s. 88.

2) Městský úřad Polná, matrika oddaných – město Polná, rok 1916.

3) Tamtéž.

4) Marysko, Karel: *Několik slov k úvaze*. Haňta press č. 18. Emporius: Praha 1995, s. 79.

5) Rérych, Břetislav: *Právovárečné měšťanstvo v Polné. Díl II. Události a vývoj pivovaru od r. 1848*. In: *Stanovy „Právovárečného měšťanstva“ v Polné*. Polná: Právovárečné měšťanstvo 1930, s. 52.

6) *Domácí úkoly z pilnosti*. Sebrané spisy Bohumila Hrabala, sv. 15. Pražská imaginace: Praha 1995, s. 132.

7) *Obrazy, ze kterých žiji*. Sebrané spisy Bohumila Hrabala, sv. 15. Pražská imaginace: Praha 1995, s. 191.

8) *Rozhovor s Jánom Kovesdim*. Sebrané spisy Bohumila Hrabala, sv. 17. Pražská imaginace: Praha 1996, s. 199.